

KS. ANDRZEJ ROJEWSKI

ZARYS KULTU LITURGICZNEGO ŚW. ZYGMUNTA W POLSCE W OKRESIE PRZEDTRYDENCKIM *

Problematyka badawcza średniowiecznych kultów świętych w Polsce, w ich aspekcie liturgicznym, zostaje coraz częściej podejmowana we współczesnej historiografii. Zachęcają do tego rodzaju studiów polskie księgi liturgiczne stanowiące doskonałą bazę źródłową, wciąż jeszcze nie przebadaną. Do prac z zakresu dziejów kultu liturgicznego świętych w Polsce średniowiecznej nawiązuje niniejszy zarys przedtrydenckiego kultu św. Zygmunta w prowincji gnieźnieńskiej. W dotychczasowej historiografii polskiej powyższy temat nie został podjęty.¹ Zakres czasowy pracy obejmuje okres przedtrydencki, który w Polsce sięga do r. 1577, tzn. przyjęcia uchwał soborowych na Synodzie Piotrkowskim. Taki czasokres podyktowany jest zarówno materiałem źródłowym, jak i faktem, że teoretycznie biorąc od przyjęcia uchwał Tridentinum notuje się ujednolicenie liturgii. Na miejsce różnorodnych formularzy i oficjów wchodzi jednolity tekst o św. Zygmuncie dla całej prowincji gnieźnieńskiej. Terytorialnie badania nasze zamknęliśmy w granicach tejże prowincji obejmującej diecezje: gnieźnieńską, kamieńską, krakowską, lubuską, płocką, poznańską, wrocławską i wrocławską, z racji występowania święta Zygmunta w kalendarzach tych diecezji, z wyjątkiem diecezji kamieńskiej.²

Podejmując pracę nad dziejami kultu św. Zygmunta w Polsce, kierowaliśmy się następującymi racjami: 1. Kult tego świętego nie jest kultem rodzimym. Stąd interesujący jest problem, czy i w jakim stopniu jego cześć przyjęła się w Polsce; jakie czynniki wpływały na jej rozwój lub

* Niniejszy zarys jest fragmentem pracy magisterskiej pt. *Kult liturgiczny św. Zygmunta w Polsce w okresie przedtrydenckim w świetle polskich ksiąg liturgicznych*, napisanej na seminarium historyczno-liturgicznym KUL w roku akad. 1964/1965 (dalszy ciąg tego fragmentu ukaże się w „Rocznikach Teologiczno-Kanonicznych”, t. XV, z. 4).

¹ O kulcie św. Zygmunta w Polsce wspominają: A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930; J. Kieszkowski, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki*, Poznań 1932.

² Por. *Chronologia polska*, pod red. B. Włodarskiego, Warszawa 1957, s. 134—217.

zahamowanie? Czy kult przybrał te same formy, co i na Zachodzie, czy miał odrębny charakter? Czy był masowy, czy elitarny? 2. Kult króla Burgundii w Polsce należał do wczesnych kultów, jego początek bowiem sięga 2. połowy XII w. i jest przynajmniej o 18 lat wcześniejszy od kultu św. Floriana.³ Z racji różnej jego recepcji na naszym terenie interesująca wydaje się być zagadnienie zarówno rozwoju kultu, jak i jego zasięgu terytorialnego, wpływu na życie religijne itp.

Podstawę źródłową pracy stanowiły 93 księgi liturgiczne, wśród nich 48 rękopisów, głównie XIV- i XV-wiecznych, z Bibliotek Kapitulnych: gnieźnieńskiej, kieleckiej, krakowskiej, lubelskiej, płockiej i wrocławskiej. Uwzględniliśmy również rękopiśmienny brewiarz z Biblioteki Narodowej w Warszawie (XIV w.), *Breviarium Cracoviense* (XIV/XV w.) z Biblioteki Jagiellońskiej, *Breviarium Wratislaviense* (poł. XV w.) z Biblioteki Dominikanów w Krakowie i *Breviarium* (XV w.) z Biblioteki im. Raczyńskich w Poznaniu. Wykorzystano też zbiory Ośrodka Mikrofilmowego ABMK przy Bibliotece Uniwersyteckiej KUL w Lublinie. Aczkolwiek bogate zbiory płockie zaginęły w czasie działań wojennych, to jednak zostały w Archiwum Diecezjalnym odpisy formularzy i oficjów o św. Zygmuncie z kodeksów płockich. Sporządził je ks. W. Mąkowski opatrując krytycznymi uwagami, dziś tak dla nas cennymi.

Właściwe studium nad liturgicznymi tekstami należy poprzedzić historycznymi badaniami początku i rozwoju interesującego nas kultu Zygmunta.

I. KULT ŚW. ZYGMUNTA NA ZACHODZIE I WPROWADZENIE GO DO POLSKI

Kult męczenników powstawał w miejscach ich męczeństwa, a więc w początkowej fazie był to kult lokalny.⁴ Dopiero wzrastający w IV i V w. kult świętych i związane z nim przenoszenie ich relikwii przyczyniły się do rozpowszechnienia oddawanej im czci na inne terytoria.⁵ Analogicznie wyglądała sprawa kultu św. Zygmunta.

³ Translacja relikwii św. Floriana do Krakowa miała miejsce w 1184 r.

⁴ Por. A. J. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. IV, cz. 2, Płock 1916, s. 104.

⁵ Ibid., por. też P. Sejourne, *Reliques*, [W:] DTC, t. XIII, 2 (1937) 2312—2376; E. Josi, *Reliquie*, [W:] *Enc. Catt.*, t. X, Roma 1953, s. 749—758; A. Chavasse, *Sanctoral et année liturgiques*, „La Maison-Dieu”, 52 (1957) 89—97; T. Ortolan, *Canonisation dans l'Eglise Romaine*, [W:] DTC, t. II (1937) 1632; K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana w Polsce do połowy XVI w.*, Warszawa 1923, przedmowa.

1. Kult św. Zygmunta na Zachodzie. Pierwszym jego ośrodkiem był klasztor Benedyktynów w Agaunum, odnowiony i zreformowany przez Zygmunta.⁶ Najprawdopodobniej tu właśnie powstała wokół faktów z życia króla legenda, która zapominając o niektórych błędnych poczynaniach wyidealizowała sylwetkę królewską. Wydarzeniom nadano barwę niezwykłości.⁷ I chociaż nie spotykamy się w źródłach wprost z określeniem „Legenda de sancto Sigismundo”, to jednak żywot króla przekazany przez Grzegorza z Tours (†594) wypełniony jest elementami jej właściwymi.⁸ Późniejsze przekazy o św. Zygmuncie opierały się na tym właśnie świadectwie.⁹ Nie brak w legendzie wzmianek o dziejących się przy grobie cudach, szczególnie o odzyskaniu zdrowia przez chorych na febrę. Powstaje pytanie: dlaczego właśnie chorzy

⁶ H. Leclercq, *Agaune* [W:] DACL, t. I (1907) 850—871.

⁷ Por. B. Kürbisówna, *Żywot błogosławionej Salomei jako źródło historyczne*, [W:] *Studia historica w 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego*, Warszawa 1958, s. 151. Dane biograficzne źródłowo poświadczane streszczają się do następujących: Św. Zygmunt żył w VI w., był synem Gundebalda, ariańskiego króla Burgundów. Pod wpływem św. Awita, biskupa Vienne, przyjął wiarę katolicką i stał się gorliwym jej apostołem. W 517 r. obejmuje tron. Sytuacja, jaką zastał, nie zapowiadała łatwych rządów z racji opozycji ariańskiej części społeczeństwa, zagrożenia ze strony Franków oraz konfliktu z biskupami. W czasie trwania sporu zachorował na febrę, z której został cudownie uzdrowiony za wstawiennictwem bpa Apolinarego z Valence. W r. 522 skazał na śmierć syna z pierwszego małżeństwa — Sygeryka — podejrzanego o działalność spiskową. Pokutował w Agaunum i wówczas wprowadził śpiewane oficjum brewiarzowe w ciągu całego dnia w tamtejszym klasztorze św. Maurycego (laus perennis). W czasie najazdu Franków schronił się wraz z rodziną we wspomnianym klasztorze. Zdradzony przez poddanych i wydany w ręce Franków więziony był najpierw w Orleanie, a następnie na rozkaz Chlodomera I V 524 r. razem z rodziną zamordowany. Ciało wrzucono do studni w miejscowości Coulmieres. Trzy lata później wydobyto zwłoki i umieszczono je w klasztorze św. Maurycego. Por. A. Franz, *Die Messe im deutschen Mittelalter*, Freiburg i. Br. 1902, s. 191—197; *Vies des saints et des bienheureux selon l'ordre du calendrier avec l'histoire des fêtes*, ed. par les RR. PP. Bénédictins de Paris, t. V, Paris 1947, s. 20—22.

⁸ Por. H. Günter, *Psychologie de la légende*, Paris 1954, s. 6; H. Delehaye, *Les légendes hagiographiques*, Bruxelles 1927, s. 9.

⁹ Grzegorz z Tours, *In gloria martyrum*, PL, t. LXXI, col. 771 n.; tenże, *Historia Francorum*, PL, t. LXXI, col. 244 nn.; tenże, *Passio Sigismundi regis et martyris et sociorum eius quod est kl. Maii*, MGH SS Merov., t. II, Hannover 1886, s. 335—339. Na podanych przez Grzegorza z Tours faktach opierali się późniejsi żywotopisarze Zygmunta: Ado, abp Vienne († 874), *Martyrologium*, MGH SS Merov., t. II, Hannover 1886, s. 330; *Acta SS, Maii* t. II, s. 86 n.; *Vies des saints...*, t. V, s. 20—22; *Butlers, Lives of the Saints*, ed. H. Thurston SJ i D. Attwater, t. II, London 1956, s. 209—210; J. Długosz, *Żywot św. Stanisława biskupa krakowskiego oraz żywoty świętych patronów polskich, węgierskich, czeskich, morawskich, praskich i śląskich, nie umieszczone w historii lombardzkiej*, przekł. F. Karczewski, Kraków 1865, s. 352—359.

na febrę uciekali się do św. Zygmunta? Odpowiedź daje zdarzenie z życia króla, który będąc chory na febrę został uzdrowiony przez włożenie kukulii św. Apolinarego. Stąd to sądzono, że król męczennik, który odczuł na sobie niebezpieczeństwa i cierpienia febry, okaże się szczególnie pomocny w jej leczeniu.¹⁰

Kult Zygmunta ogarnął przede wszystkim Burgundię oraz dzisiejszą Szwajcarię i Niemcy. Jego rozwój wyznaczają następujące fakty: koło studni, do której wrzucono ciała św. Zygmunta i zamordowanych z nim osób, wzniesiono kaplicę, a osiedlający się z biegiem czasu ludzie utworzyli tam miejscowość zwaną od czasu Karola Łysego Puits de saint Sigismond albo po prostu Saint Sigismond. Nieco później benedyktyni zbudowali tu klasztor zależny od opactwa Saint Mesmin.¹¹ Około r. 675 Dagobert II otrzymuje z Agaunum czaszkę św. Zygmunta i umieszcza ją w założonym przez siebie opactwie Ruffach w Alzacji pod wezwaniem tego świętego. Pierwotnie klasztor nazywał się „Cella sancti Sigismundi”.¹² Niedaleko Akwizgranu w r. 817 powstaje opactwo benedyktyńskie „Cornelimünster”, liczące w połowie IX w. oprócz opata 44 mniichów.¹³ Założone w r. 934 opactwo w Einsiedeln zalicza św. Zygmunta do swoich patronów.¹⁴ W Agaunum ok. 1200 r. zbudowano kościół pod wezwaniem naszego świętego i umieszczono w nim jego relikwie.¹⁵ Pozostawały one tam aż do czasu sprowadzenia ich do Pragi przez Karola IV w 1365 r. i złożenia w kościele katedralnym.¹⁶ Bollandyści po-

¹⁰ E. Male, *L'art religieuse de XIIIe siècle en France*, Paris 1958, s. 270—272. Zastanawia jednak, że w XIII w. we Francji wzywano w wypadkach febry pomocy św. Genowefy z Paryża, a nie św. Zygmunta.

¹¹ *Vies des saints...*, t. V, s. 21; *Acta SS*, Maii t. II, s. 87; P. Guérin, *Les petits Bollandistes*, t. V, Paris 1888, s. 189.

¹² J. Hubert, J. Barge, *La prieure de Ruffec en Berry*, „Bulletin Monumental”, 88 (1929) 205. Por. Ph. R. Gradidier, *Histoire ecclésiastique militaire, civile et littéraire de Province d'Alsace*, t. I, Strassbourg 1787, s. 389; *Annales Ordinis Sancti Benedicti*, ed. J. Mabillon, t. I, Lucae 1739, s. 491; M. Reymond, *La Charte de saint Sigismond pour saint Maurice d'Agaune* 515, „Zeitschrift für schweizerische Geschichte”, 6 (1926) 2.

¹³ Por. D. U. Berlière, *Le nombre des moines dans les anciennes monastères*, „Revue Bénédictine”, 42 (1930) 19. Wspominamy o nim, gdyż być może z tego klasztoru bp Werner przywiózł do Płocka część relikwii głowy św. Zygmunta.

¹⁴ Por. F. Giry, *Vies des saints [...] corr., complétée et continuée jusqu'à notre temps par Paul Guérin*, 4 éd. augm. de plus de quinze cents Vies ou notices nouvelles, t. II, Paris 1862, s. 5.

¹⁵ Nowowiejski, *Płock...*, s. 363.

¹⁶ Taką datę podają: Franz, op. cit., s. 196; Nowowiejski, *Płock...*, s. 363; Hubert i Barge (op. cit., s. 205) mówią tylko o zabraniu relikwii z Agaunum i przewiezieniu ich do Pragi przez Karola IV, nie podają jednak daty. W *Vies des saints*, t. V, s. 21 jako rok translacji podaje się 1366. Tak też mają bollandyści

wiadają, że we Włoszech: w Mediolanie i Imoli, znajdują się relikwie św. Zygmunta.¹⁷ Opierając się na ich świadectwie notujemy, że kult króla Burgundii dotarł aż do Katalonii.¹⁸ Bardzo rozpowszechniony był kult św. Zygmunta w Niemczech. Franz podaje, że już w IX w. imię Świętego spotyka się w litanii z Reichenau.¹⁹ Tamtejsze ośrodki kultu wskażemy rozpatrując święto króla Burgundii na Zachodzie. Obchodzono tu zasadniczo dwa święta związane z królem męczennikiem. Jedno na pamiątkę jego męczeństwa, drugie — przeniesienia relikwii. Obydwa święta obchodzono w różnych terminach: Benedyktyni w Agaunum uroczyste obchodzili dzień męczeństwa naszego świętego w dniu 2 V, natomiast święto translacji wypadło tu 5 IX.²⁰ W innych miejscowościach uroczystość św. Zygmunta obchodzono w następujących dniach: 1V — Bamberg,²¹ Bazylea,²² Chur,²³ Genewa,²⁴ Grenoble,²⁵ Freising,²⁶

(*Acta SS, Maii t. II, s. 90*), jednak w cytowanym przez nich *Martyrologium Praskim* z 1460 r. (*Acta SS, Maii t. II, s. 91*) jako datę umieszczenia relikwii św. Zygmunta w Pradze podaje się r. 1365. Podobnie zagmatwana jest sprawa relikwii św. Zygmunta w stolicy Czech. Mianowicie, jak już wspomniano, Dagobert II ok. 675 r. otrzymał od Benedyktynów z Agaunum czaszkę św. Zygmunta i umieścił ją w klasztorze w Ruffach. Nie mogła to być cała czaszka, skoro z inwentarza kapitulnego w Pradze Czeskiej z 1368 r. (*Acta SS, Maii t. II, s. 90*) dowiadujemy się, że pod rubryką „o głowach świętych” jest wymieniona również głowa św. Zygmunta męczennika, króla burgundzkiego, dla przyozdobienia której córka Karola IV ofiarowała koronę pełną drogich kamieni i pereł. Inne dokumenty, na których opierają się bollandyści: kronika Benezjusza Krabicze, kanonika praskiego, i wspomniane wyżej *Martyrologium Praskie*, mówią wprost, że Karol IV zabrał z Agaunum „corpus sancti Sigismundi”. Być może wyrażenie „corpus” oznacza tu relikwie, jakąś ich część, bo chyba bardzo trudno byłoby przypuścić, by całe ciało św. Zygmunta oddali benedyktyni cesarzowi. Do tej sprawy powrócimy przy omawianiu sprowadzenia relikwii św. Zygmunta do Płocka.

¹⁷ *Acta SS, Maii t. II, s. 92.*

¹⁸ *Ibid.*, s. 93.

¹⁹ *Die Messe...*, s. 196.

²⁰ *Vies des saints...*, t. V, s. 21. Autorzy nie podają jednak rytu święta. Poprzestają wyłącznie na stwierdzeniu: „A Agaune surtout le culte de saint Sigismund fut en honneur”. Podobnie podając dni świąt nie wymieniają rytu. Nie określa się też, z jakiego okresu pochodzą te dane.

²¹ W. Brandmüller, *Studien zur Frühgeschichte der Abtei Michelsberg*, [W:] 100. *Bericht des Historischen Vereins für die Pflege der Geschichte des ehemaligen Fürstbistums Bamberg*, Bamberg 1964, s. 123.

²² H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalter und der Neuzeit* t. I, Hannover 1892, s. 14.

²³ *Ibid.*, s. 33.

²⁴ *Ibid.*, s. 50.

²⁵ *Vies des saints...*, t. V, s. 21.

²⁶ Grotefend, *op. cit.*, s. 46.

Konstancja,²⁷ Lozanna,²⁸ Saint Claude,²⁹ Sitten,³⁰ Toul;³¹ 2 V — Brandenburg,³² Halle,³³ Meissen,³⁴ Salzburg;³⁵ 4 V — Monachium;³⁶ 11 V — Einsiedeln;³⁷ 16 X — Halle, Hamburg, Magdeburg.³⁸

W drukowanych przez Grotefenda kalendarzach zakonnych spotykamy dwukrotnie święto króla Burgundii: u ultramontanistów pod datą 2 V,³⁹ u paulinów — 16 X.⁴⁰

W arcybiskupstwie praskim od chwili translacji relikwii obchodzono uroczystość Zygmuntową 2 V.⁴¹ Formularz mszalny z *Missale Pragense* (Bamberg 1489) wskazywał, że wspólnie ze św. Zygmuntem czczono zamężoną z nim rodzinę.⁴² Kalendarz zamieszczony w mszale mówi jednak jedynie o św. Zygmuncie, podobnie jak i XIV-wieczne kalendarze praskie, na których oparł się Grotefend. Wspomniane powyżej *Missale* określa ryt święta jako „commemoratio”. Bollandyści natomiast informują, że dzień ten miał ryt „duplex primae classis.”⁴³ 27 IX stolica Czech czciła „depositio Sigismundi regis”.⁴⁴ Kalendarz z Ołomuńca wskazuje, że uroczystość króla Burgundii świętowano 1 lub 2 V.⁴⁵

Miasta włoskie: Akwilea,⁴⁶ Bressanone,⁴⁷ Imola⁴⁸ i Trydent,⁴⁹ czciły św. Zygmunta pod dniem 1 V.

27 Ibid., s. 87.

28 Ibid., s. 95.

29 *Vies des saints...*, s. 21.

30 Grotefend, op. cit., s. 171.

31 Ibid., s. 181.

32 Ibid., s. 15.

33 Ibid., s. 64.

34 Ibid., s. 119.

35 Ibid., s. 161.

36 *Vies des saints...*, s. 21.

37 Ibid.

38 Grotefend, op. cit., s. 112.

39 Ibid., s. 31.

40 Ibid., s. 47.

41 Ibid., s. 151; *Vies des saints...*, t. V, s. 21.

42 Ossol. XV 502. Tytuł formularza: „Sancti Sigismundi cum sociis”. Grotefend, op. cit., s. 154: „Festgrade: Novem lectionum, trium lectionum, commemoratio”.

43 „Duplex primae”, por. *Acta SS*, Maii t. II, s. 91.

44 Grotefend, op. cit., s. 153.

45 Ibid., s. 139.

46 Ibid., s. 1.

47 Ibid., s. 29.

48 *Acta SS*, Maii t. II, s. 92. Bollandysta nie podaje dnia, w którym obchodzono uroczystość św. Zygmunta w Mediolanie.

49 Grotefend, op. cit., s. 184.

Kult, jakim cieszył się Zygmunt na Zachodzie, przybrał formy liturgiczne i pozaliturgiczne. O pierwszym wspomina Grzegorz z Tours: chorzy na febrę „in eius honorem missas devote celebrant eiusque pro reque Deo offerunt oblationem”.⁵⁰ W oparciu o te świadectwa można sądzić, że formularz wotywy „pro febricitantibus” był pierwszy niż formularz na święto, a ten fakt prowadzi do wniosku, że Zygmunt odbierał cześć przede wszystkim jako patron od febry. Poparciem powyższego są zachodnie sakramentarze i rękopisy wczesnośredniowieczne.⁵¹ Za powiedzeniem Grzegorza, przytoczonym powyżej, można wnioskować, że przekonanie o chwale niebieskiej króla męczennika nie było tak powszechne, jak mogłoby się wydawać z innych miejsc w *Passio Sigismundi Regis*. Mimo wszystko pozostają wątpliwości we wspomnieniu na występki króla. Dowód mamy w *Contestatio* sakramentarza gallikańskiego. Również pierwsza sekreta z rękopisu 339, pochodzącego z X w. z St. Gallen, jest prośbą o przyjęcie króla w poczet świętych.⁵² W ten sposób pokazuje się jeszcze długo w liturgii król męczennik jakby w podwójnej postaci, jako potrzebująca pomocy dusza i jako święty wstawiający się w ludzkich potrzebach do Boga.⁵³ Czczono go również przez oficja brewiarzowe i umieszczenie jego imienia w Litanii do Wszystkich Świętych.⁵⁴ Lud pielgrzymował do studni, w której utopiono ciała męczenników, by napić się z niej wody i odzyskać zdrowie.⁵⁵ W tym samym celu nawiedzano też grób Świętego.⁵⁶ O innych przejawach kultu, jak np. nazwa miejscowości Puits de saint Sigismond, wspominaliśmy już wcześniej.⁵⁷ W katedrze praskiej oprócz drogocennego relikwiarza głowy św. Zyg-

⁵⁰ *Passio sancti Sigismundi*, MGH SS Merov., t. II, s. 339; J. Hubert, J. Barge, *La prieure de Ruffec en Berry*, „Bulletin Monumental”, 88 (1929) 205—241.

⁵¹ Franz, op. cit., s. 196; *Sacramentarium Fuldense saeculi decimi*, wyd. G. Richter, A. Schönfelder, Fulda 1912, s. 278; *Enc. Catt.*, t. XI (1953), s. 568; A. Ebnener, *Missale Romanum in Mittelalter. Iter Italicum*, Graz 1957, s. 42.

⁵² Por. Franz, op. cit., s. 199. Brzmienie sekrety jest następujące: „Propitiare Domine supplicationibus nostris pro anima et spiritu famuli tui Sigismundi Regis, pro qua tibi offerimus sacrificium laudis, ut eam sanctorum tuorum consortio sociare digneris”.

⁵³ Franz, op. cit., s. 199.

⁵⁴ O oficjum brewiarzowym ku czci św. Zygmunta odmawianym w Pradze wspominają bollandyści (*Acta SS*, Maii t. II, s. 91). Franz (op. cit., s. 196) twierdzi, że imię św. Zygmunta spotyka się już w IX w. w jednej z Reichenauskich Litanii do Wszystkich Świętych.

⁵⁵ *Acta SS*, Maii t. II, s. 87.

⁵⁶ MGH SS Merov., t. II, s. 339; tak samo podaje Długosz (*Żywot św. Stanisława biskupa krakowskiego oraz żywoty świętych patronów...*, s. 358). Autor tłumaczy tu dosłownie *Passio sancti Sigismundi*.

⁵⁷ Por. przyp. 11.

munta Karol IV wybudował również ołtarz ku jego czci.⁵⁸ Tenże cesarz ze względu na kult, jakim otaczał Świętego, nadał swemu synowi na chrzcie imię Zygmunt. Ku czci św. Zygmunta nie powstało wiele utworów poetyckich. Poza prozami, które znajdujemy w formularzach mszalnych, i hymnami z oficjów brewiarzowych⁵⁹ w dostępnych nam tomach *Analecta Hymnica Medii Aevi*, spotykamy dwa hymny: „Galia cum Burgundia” z XI w., którego autorem jest Vido Eporensis,⁶⁰ oraz „Sanctus hic vir Sigismundus”, pod którym podpisany jest arcybiskup praski Jan († 1400).⁶¹

2. Okoliczności translacji relikwii do Płocka. Płock był pierwszym w Polsce ośrodkiem kultu św. Zygmunta, gdyż tu sprowadzono jego relikwie. Sprawą ich translacji zajmował się bliżej A. J. Nowowiejski opracowując monografię stolicy Mazowsza. Autor oparł się na opublikowanym przez bollandystów dokumencie bezimennego autora.⁶²

Wiadomo, że w r. 1166 biskup płocki Werner na zlecenie księcia Bolesława Kędzierzawego udaje się do Fryderyka Rudobrodego, przebywającego wówczas w Akwizgranie, dla przejednania go i zażegnania przygotowanej na Polskę wyprawy. Werner, którego osobiście znał Anonim i w dokumencie określił go jako męża czcigodnego i niezwyklej roztropności,⁶³ załatwił pomyślnie poselstwo i wracał wioząc z sobą dary od cesarza, wśród których najcenniejszym były relikwie św. Henryka. Na pograniczu Miśni i Polski⁶⁴ zbudował drewniany kościół pod wezwaniem św. Henryka, w którym kamienny ołtarz poświęcił Bogu

⁵⁸ *Acta SS*, Maii t. II, s. 91.

⁵⁹ Omówione zostało w nie drukowanej części rozprawy.

⁶⁰ *Analecta hymnica medii aevi*, wyd. C. Blume, G. M. Dreves, Leipzig 1905, t. XLVIII, s. 92.

⁶¹ *Ibid.*, s. 451.

⁶² *Miracula sancti Henrici Imperatoris*, *Acta SS*, Iulii t. III, s. 732—736.

⁶³ Por. inne świadectwa o biskupie Wernerze: J. Długosz, *Dzieje Polski*, przekł. K. Mecherzyńskiego, t. II, Kraków 1868, s. 44; S. Łubieński, *Opera posthuma*, Antwerpiae 1643, s. 322. Dość charakterystyczna wydaje się wzmianka podana przez Łubieńskiego, że Werner został wybrany biskupem właśnie w dzień św. Zygmunta (2 V). Może więc miał osobisty kult dla św. króla i być może ten fakt był również powodem sprowadzenia relikwii Zygmunta do Płocka. Żadnego potwierdzenia tej hipotezy nie znaleźliśmy w źródłach. J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. IV, Warszawa 1961, s. 602; *Mors et miracula Beati Veneri Episcopi Plocensis auctore Johanne Decano Plocensis*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. IV, s. 748—754.

⁶⁴ Anonimowy autor dokumentu, wymienionego w przyp. 62, używa wyrażenia: „quod Xurbiae ac Poloniae terminus interjacet”. Por. *Acta SS*, Iulii, t. III, s. 735.

oraz świętym Henrykowi i Zygmuntowi.⁶⁵ Stąd Nowowiejski wysnuwa hipotezę, że biskup płocki wiozł z sobą do Polski oprócz relikwii św. Henryka także i szczątki króla Burgundii i część ich umieścił w ołtarzu, część zaś przywiozł do Płocka.⁶⁶ Pośrednikami w obdarzeniu Płocka relikwiami św. Zygmunta mogli być benedyktyni. Hipotezę opiera autor monografii na następujących przesłankach: 1. Werner otaczał się benedyktynami. 2. Wszystkie ważniejsze ośrodki kultu św. Zygmunta na Zachodzie były w posiadaniu benedyktynów. Płock cieszył się posiadaniem relikwii górnej części czaszki Zygmunta.⁶⁷ Nie wiadomo jednak, kiedy i skąd znalazła się ona w stolicy Mazowsza.⁶⁸ Polemizując ze zdaniem O. Henschena⁶⁹ oraz Morelowskiego,⁷⁰ Nowowiejski przytacza następujące dokumenty: a) kalendarz płocki z XII w., w którym występuje uroczystość św. Zygmunta; b) akta kancelaryjne księcia Bolesława z tegoż okresu wystawione w dzień św. Zygmunta; c) graduał-pasjonał płocki z początku XIV w. zawierający obszerny żywot naszego świętego. W oparciu o te dokumenty twierdzi, że już w 1. połowie XIV w. nie pamiętano w Płocku, kiedy św. Zygmunt stał się współpatronem katedry, i że od dawna świętowano dzień 2 V.⁷¹ Już wcześniej opowiedział się za podobną hipotezą Łuszczkiewicz.⁷² Bochnak i Pagaczewski wysnuwają wniosek, że kult Zygmunta w Płocku istniał już na początku XIII w.⁷³

⁶⁵ Ibid.: „sicque altare componens Dei et beati Henrici sanctique Sigismundi Regis nomini dedicavit”.

⁶⁶ A. N a r u s z e w i c z, *Historja narodu polskiego*, t. VI, Lipsk 1836, s. 51

⁶⁷ Relikwia ta została w czasie II wojny światowej zagrabiona przez Niemców. Rewindykowana w 1949 r., znajduje się obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie.

⁶⁸ N o w o w i e j s k i, *Płock...*, s. 363.

⁶⁹ Wacław, król czeski, ofiarował relikwie głowy św. Zygmunta Zygmuntovi I, a Zygmunt III podarował ją wraz z relikwiami katedrze płockiej. Por. *Acta SS*, Maii t. II, s. 90—91.

⁷⁰ Relikwię głowy ofiarował Kazimierzowi Wielkiemu cesarz Karol IV. Do tego czasu Płock mógł mieć inną część relikwii swego patrona. Por. N o w o w i e j s k i, *Płock...*, s. 366. Wydaje się jednak, iż autor podziela zdanie Morelowskiego, gdy na s. 417 pisze: „Dodać należy, że Karol IV wznowił osobisty kult świętych burgundzkich: Maurycego i Zygmunta; mógł więc ofiarować Kazimierzowi Wielkiemu głowę św. Zygmunta, gdyby Płock dawniej (od r. 1166) posiadał tylko część relikwii tego świętego króla”.

⁷¹ Ibid.

⁷² *Dwa zagubione pomniki naszej romańszczyzny w Płocku i Jędrzejowie*, „Sprawozdania Komisji do Badań Historii Sztuki w Polsce”, 5 (1896) 221.

⁷³ *Dary złotnicze Kazimierza Wielkiego dla kościołów polskich*, „Rocznik Kra-kowski”, 25 (1934) 35, przyp. 1.

Tak więc dotychczasowy stan badań nad okolicznościami translacji relikwii św. Zygmunta do Płocka pozwala stwierdzić, że jego kult w stolicy Mazowsza sięga 2. połowy XII, a najpóźniej początku XIII w. Skąd i w którym roku otrzymano relikwie głowy św. Zygmunta — pozostaje sprawą trudną do wyjaśnienia. Być może przywiózł ją Werner w 1166 r. wracając ze szczęśliwie zakończonej misji dyplomatycznej w Akwiz-granie.